

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

4.2023

научно-теоретический, методический журнал
Издаётся с 2001 года

Urganch – 2023

Bosh muharrir, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent **YO'LDOSHEV Ro'zimboy**

TAHRIR HAY'ATI:

ABDULLAYEV Bahrom, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
ABDULLAYEV Ravshanbek, tibbiyot fanlari doktori, professor (TATU UF),
ABDULLAYEV O'tkir, tarix fanlari doktori (UrDU),
ATADJANOV Ilxam, geografiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
ATAYEV Shokir, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
BERDIMUROTOVA Alima, falsafa fanlari doktori, professor (QDU),
DAVLETOV Sanjarbek, tarix fanlari doktori, professor (UrDU),
DO'SCHONOV Tangribergan, iqtisod fanlari doktori, professor (UrDU),
ERMETOVA Jamila, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
HAJIYEVA Maqsuda, falsafa fanlari doktori, professor (UrDU),
IBRAGIMOV Zafar, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (PhD, UrDU),
IMOMQULOV Sevdiyor, fizika-matematika fanlari doktori, professor (NavDPI),
JUMANAZAROV Doniyor, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
JUMANIYAZOV Maqsud, texnika fanlari doktori, professor (UrDU),
JUMANIYOZOV Otaboy, filologiya fanlari nomzodi, professor (UrDU),
KALANDAROV Aybek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, mas'ul kotib, UrDU),
KAVALYAUSKAS Vidas, gumanitar fanlar doktori, professor (Litva universiteti),
NAVRUZOV Qurolboy, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
OTAMURODOV Sa'dulla, falsafa fanlari doktori, professor (Toshkent, Kimyo-texnologiya instituti),
PRIMOV Azamat, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (UrDU),
QUTLIYEV Uchqun, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
RUZMETOV Surojbek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
RO'ZIYEV Erkinboy, pedagogika fanlari doktori, professor (UrDU),
SADULLAYEV Azimboy, fizika-matematika fanlari doktori, akademik (O'zMU),
SADULLAYEVA Nilufar Azimovna, filologiya fanlari doktori (O'zMU),
SALAYEV San'atbek, iqtisod fanlari doktori, professor (Xorazm viloyati hokimligi),
SALAYEVA Muxabbat Soburovna, pedagogika fanlari doktori (UrDU),
SATIPOV G'oiptnazar, qishloq xo'jalik fanlari doktori, professor (UrDU),
XODJANIYOZOV Sardor, pedagogika fanlari doktori, dotsent (bosh muharrir o'rinbosari, UrDU),
YAKUBOV Jamoliddin, filologiya fanlari doktori, professor (O'zDJTU),
O'ROZBOYEV Abdulla, filologiya fanlari doktori (UrDU),
O'ROZBOYEV G'ayrat, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
G'AYIPOV Dilshod, filologiya fanlari doktori, dotsent (UrDU).

**JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN•JURNAL
OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI•2023 4 (190)**

MUASSIS: Urganch davlat universiteti•Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2020-yil 11-
noyabrda ro'yxatdan o'tgan•**GUVOHNOMA № 1131.**

larda bo'lishini ko'rsatadi. Til tarixan o'zgaruvchan. Lekin og'zaki nutq va yozma nutq yanada o'zgaruvchidir. Tildagi barcha o'zgarishlar dastlab og'zaki nutqda, so'ngra yozma nutqda yuz beradi. Yozish malakasini egallashning dastlabki bosqichlarida har bir alohida operatsiya – yoziladigan tovushni tahlil qilish, har bir harfni topish, bu harfni yozish – alohida, mustaqil ongli harakatdir. So'z yozish bola uchun bir qator vazifalarga – harf bilan belgilanishi kerak bo'lgan tovushni ajratish, shu zarur harfni eslab qolish, uni to'g'ri tasvirlash kabilarga bo'linadi. Bundan tashqari, hatto har bir harfning imlosi ham boshida alohida harakatlar qatoriga ajratiladi. Harflarni tashkil etuvchi alohida elementlarni yozish, o'qish va yozishni o'rganishni boshlagan o'quvchi har bir harf elementining to'g'ri yozilishi uchun qayg'uradi. Y.V. Guryanovning tadqiqotida ko'rsatilishicha, mana shunday alohida ongli harakatlarning kombinatsiyasi butun harfni yozishga olib keladi. Malakaning rivojlanib borishi bilan yozuvning psixologik tuzilishi o'zgaradi.

Xulosa. Akademik yozuv faniga oid matnlarning psixolingvistik xususiyatlarini tahlil qilish jarayonida turli metofdlar orqali amalga oshiriladi. Bir xil matnni tushunish turli xil shaklda amalga oshadi. Ayni matnning qabul qilinishidagi variantlilikni qator psixologik sabablar bilan izohlash mumkin. Bunga birinchi galda shaxsning motivatsion, kognitiv va emotsional sferasini, ya'ni, kishining mazkur matnga murojaat qilishga undagan ehtiyojlari, motiv va maqsadlari, matnni qabul qilish vaqtidagi emotsional holati, xabarni qabul qilishdagi diqqatining jamlash darajasi va hokazoni kiritish mumkin. Shuningdek, matnni anglashda individ, albatta, o'zining dunyo haqidagi bilimlariga, tasavvurlariga suyanadi.

**Abuzalova Mehriniso Kadirovna (BuxDU O'zbek tilshunosligi va jurnalistika kafedrasini professori, f.f.d.),
Radjabova Dilnoza Anvarovna (BuxDU mustaqil tadqiqotchisi, TATU katta o'qituvchisi)
XREMATONIMLAR ONOMASTIKA FANINING ASOSIY BIRLIGI SIFATIDA**

Annotatsiya. Maqolada qimmatbaho tosh va ma'dan nomlari shakllanishining ayrim nominatsion-motivatsion, semantik xususiyatlari tahlil qilingan. Bu, o'z navbatida, mineralogiya soha leksikasining taraqqiy etishi, mazkur sohaning alohida terminosistemasida faol qo'llaniladigan qimmatbaho tosh va ma'dan nomlari tizimini ilmiy jihatdan atroflicha tadqiq qilish zaruratini yuzaga chiqaradi.

Аннотация. В статье анализируются некоторые номинативно-мотивационные, семантические особенности образования названий драгоценных камней и минералов. Это, в свою очередь, является развитием лексики области минералогии, уникальной для этой области. Это создает потребность в научном исследовании системы наименований драгоценных камней и минералов, которая активно используется в терминосистеме.

Annotation. The article analyzes some nominative-motivational, semantic features of the formation of the names of precious stones and minerals. This, in turn, is the development of a mineralogy vocabulary that is unique to this area. This creates a need for a scientific study of the system of names of precious stones and minerals, which is actively used in the terminological system.

Kalit so'zlar: xrematonim, qimmatbaho tosh, ma'dan nomlari, nominatsion-motivatsion, semantik xususiyatlar, mineralogiya, soha leksikasi, terminosistema, onomasiologiya.

Ключевые слова: хремадоним, драгоценный камень, названия минералов, номинативно-мотивационные, семантические признаки, минералогия, отраслевая лексика, терминология, ономазиология.

Key words: chrematonym, precious stone, names of minerals, nominative-motivational, semantic features, mineralogy, sectoral vocabulary, terminology, onomasiology.

Biz kundalik hayotda har kuni atoqli otlarga duch kelamiz. Atoqli otlar insonlarni, geografik va kosmik jismlarni, hayvonlar, ma'naviy va moddiy madaniyatning turli obyektlarini nomlash uchun xizmat qiladi. Atoqli otlarning funksional va lingvistik o'ziga xosligi tilshunoslikning alohida bo'limi–onomastikaning shakllanishiga olib keldi. Atoqli otlarning qiziqarli jihati shundaki, ularda lingvistik va ekstralingvistik omillar eng yaqin aloqada bo'ladi.

O'zbek tilshunos olimi B.Yo'ldoshev fikriga ko'ra, har qanday atoqli otlarni, ularning paydo bo'lish va o'zgarish tarixini o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi onomastika bo'lib, tilshunoslik sohalari ichida nihoyatda qimmatli tadqiqot sohasi hisoblanadi. Onomastika fani tildagi mavjud onomastik tizimlarni aniqlash va o'rganishni maqsad qilib qo'yadi [3.12].

Onomastika fani atoqli otlarning mohiyati, ularning funksional o'ziga xosligi, kelib chiqishi, rivojlanishi, tilning barcha darajalari bilan bog'liqligini o'rganadi. Shuningdek, bu soha onomastika fanining amaliy va nazariy ahamiyati, uning boshqa fanlar bilan aloqalarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Ono-

mastika tarixiy, geografik, etnografik, madaniy, sotsiologik komponentlarni o‘z ichiga oladi, gumanitar fanlar, yer va koinot fanlari majmuasi bilan chambarchas bog‘liq.

Onomastika sohasi bo‘yicha bir qator tadqiqot ishlari olib borilgan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O.H.Vostokov, Y.K.Grot, A.M.Selishchev, A.I.Sobolevskiylar tilshunoslikning bu bo‘limi haqida qiziqarli tadqiqot ishlarini nashr etishgan. Biroq, onomastikaning zamonaviy shaklda vujudga kelishi va uning tilshunoslikning eng rivojlangan sohalardan biriga aylanishi XX asrning 50–60-yillariga to‘g‘ri keladi. O‘tgan asrning 70-yillarida rus olimlaridan A.A.Beletskiy, A.V.Superanskaya, V.A.Nikonova, Y.A.Karpenko va boshqalar onomastika sohasini tadqiq etishgan.

Oxirgi yillarda o‘zbek tilshunosligining alohida bo‘limi bo‘lgan “Onomastika” (“Nomshunoslik”)da ham talab va zaruriyat sabab yangi ilmiy tadqiqotlar amalga oshirildi va bu sohada ancha yutuqlarga erishildi. O‘zbek onomastikasi fani, uning tarkibiy qismlarining rivojlanishida H.Hasanov, B.Ahmedov, S.Qorayev, E.Begmatov, T.Enazarov, N.Husanov, T.Nafasov, T.Rahmatov, N.Uluqov, O.Begimov, N.Begaliyev, A.Turobov kabi olimlarning hissasi katta. Biroq, onomastika sohasida amalga oshirilgan yirik ilmiy va amaliy ishlarga qaramasdan, o‘z tadqiqini kutayotgan bir qator masalalar mavjud. Shu kunga qadar o‘zbek onomastikasida xrematonimlar, mifonimlar, gemeronim, faleronimlar, geonim, dokumentonimlar, oronim, patronom, digtonim, ergonimlar kabi bir qator onomastik birliklar maxsus to‘planmagan yoki kam tahlil qilingan. Bunday onomastik birliklarni tadqiq etish o‘zbek nomshunosligi oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir [7.300].

Rus tilshunosligida A.V.Superanskaya onomastik birliklarni o‘rganilayotgan obyektiga ko‘ra bir-biridan farq qiluvchi tarmoqlarga ajratadi va ularni quyidagicha izohlaydi:

- antroponimlar (shaxs nomi);
- zoonimlar (hayvon nomi);
- toponimlar (geografik joy nomi);
- xronimlar (tarixiy zamon va davrlar nomlari);
- xrematonimlar (qimmatbaho tosh, qurollarning nomlari);
- fitonimlar (o‘simlik nomlari).

Shuningdek, boshqa tilshunos olimlarning tadqiqot ishlarida onomastikaning:

- etnonimlar (xalq va qabila nomlari);
- karabonimlar (kema, qayiq nomlari);
- pragmatonimlar (odamlar amaliy faoliyati natijalari va tovar nomlari)ni kiritishadi;
- teonimlar (turli diniy tasavvurlar bo‘yicha xudolar, ma‘budlar nomlari);
- kosmonimlar (fazoviy bo‘shliq hududlari, galaktika, burj nomlari);
- realionimlar (avval va hozir mavjud bo‘lgan obyektlarning nomlari);
- mifonimlar (to‘qima obyektlarning nomlari) kabi bo‘limlarini uchratish mumkin.

Xrematonimlar onomastikaning eng qiziqarli bo‘limlaridan biri bo‘lib, tilshunoslikning ushbu sohasi moddiy madaniyat obyektlari (qimmatbaho toshlar, ma‘danlar, qurollar, musiqa asboblari)ga berilgan nomlarni o‘rganish bilan shug‘ullanadi.

“Xrematonim” atamasi turlicha talqin etiladi. Chex filologi Milan Garvalikning ta‘kidlashicha, slavyan onomastik terminologiyasida bu “ma‘lum bir hududga bog‘liq bo‘lmagan, inson tomonidan yaratilgan narsaning nomi” deb ta‘riflanadi [2.8].

Ingliz filologi A.Rum (Room. 2006) xrematonimlarni «ma‘lum bir qiymatga ega bo‘lgan yagona madaniy obyektlar» (unique cultural objects of value) deb ta‘riflaydi.

Olim V.D.Bondaletov xrematonimlar tarkibiga moddiy madaniyat buyumlari nomlari, fan va texnika obyektlarining nomlari (musiqa asboblari, qimmatbaho tosh, zargarlik buyumlari, paroxodlar, kosmik kemalar), shuningdek, ma‘naviy madaniyat asarlari nomlari (kitoblar, jurnallar, musiqiy dasturlar va boshqalar)ni kiritadi [1.224].

A.V.Superanskayaning onimlarga bergan tasnifi tilshunoslikda yaxshi ma‘lum bo‘lib, uning fikriga ko‘ra, xrematonimlar qurol nomlari, idishlar, qimmatbaho tosh va zargarlik buyumlari, musiqa asboblari nomlari va boshqalarni o‘rganadi [5.368].

Tilshunos olim N.V.Podolskaya o‘zining “Rus onomastik atamalari lug‘ati”da atoqli otlarni tasnif qilgan ekan, xrematonimlarni (grekcha narsa, buyum+onim narsalarning nomlanishi) pragmatonimlar tarkibiga kiritadi [4.196].

Xrematonimlar – moddiy madaniyat predmetining nomini, shu jumladan, qurol, musiqa asbobi, zargarlik buyumlari, qimmatbaho toshlar, idishlar nomini, korxonalar, muassasa, tashkilotlar, tarixiy voqealar, bayramlar, matbuot organlari, adabiyot va san‘at asarlari, poezdlar, teatrlar, do‘konlarni nomlaydigan

onimlar bo'limidir. Bu ma'lum bir (moddiy yoki intellektual) qiymatga ega bo'lgan, inson tomonidan yaratilgan yagona madaniy obyektning atoqli nomi. Ba'zi bir tadqiqotchilarning asarlarida onimlarning bu guruhini tasvirlashda "ktematonim" atamasi ishlatiladi. (yunon tilidan ktematos – "mulk, boylik").

E.Xofman va boshqa bir qator olimlar onomastikaning xrematonim bo'limiga alohida e'tibor berib, uni onomastikaning eng samarali bo'limlaridan biri deb hisoblashadi. Ularning fikricha, xrematonimlar yangi nomlarni shakllantirish va ulardan keyinchalik foydalanish uchun til vositalarini jalb qilish bo'yicha ajralib turadi [6.93].

Qizig'i shundaki, mazkur sohaning dastlabki rivoji Abu Rayhon Beruniy nomi bilan bog'liq. Uning qalamiga mansub «Mineralogiya» asari Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq, Yevropada shu soha bo'yicha eng nodir manba hisoblanadi. Beruniy bu asarni Hindiston va Afg'onistonda yashagan davrida yozgan. «Mineralogiya» asarida 30 dan ziyod qimmatbaho tosh, metall, ma'dan nomlarining har tomonlama tavsifini bergan va izohlash jarayoniga qarab, mumtoz shoirlarining qimmatbaho tosh va metall, ma'dan nomlari haqida yozilgan she'rlaridan parchalar ham keltirgan. She'riy misralar badiiyatini ko'tarishda foydalanganligini izohlab o'tgan. "Beruniyning bu asarida minerallar va ma'danlarning o'z davridagi narx-navosi, ba'zilarining shifobaxshlik xususiyatlari, nodir tosh va metallar bilan bog'liq ayrim qiziqarli etnografik ma'lumotlarni bayon etganki, bular mazkur kitobning muhim tarixiy manba sifatidagi ahamiyatini yanada oshiradi", deya ta'kidlaydi F.Ro'ziyeva [9].

Xrematonimlar tarix fani bilan uzviy bog'liq. Moddiy madaniyatga tegishli har bir jism yoki narsa nomining tarixi tarixshunos olimlar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u jamiyat hayotining tarixiy, etnik, geografik va boshqa qatlamlariga ta'sir qiladi. Ko'pincha, ularning tarixi dalillarga va taxminlarga asoslanadi. Misol uchun, "Orlov" olmosi tarixiga nazar solaylik. Hind podshohi taxtidan g'oyib bo'lgan olmos Yevropadagi bozorlardan birida "paydo bo'ladi" va uni Yekaterina II ning sevimli grafi Orlov sotib oladi. Olmos Yekaterina II ga sovg'a qilinadi. Keyinchalik, bu olmos Orlov nomi bilan atala boshlanadi.

Yana bir misolga murojaat etaylik. Manbalarda yozilicha, "Kohinor" yoki "Kohinur" nomli olmos bir vaqtlar dunyodagi eng katta va qimmatbaho tosh bo'lgan. "Kohinor" fors tilidan "yorug'lik tog'i" deb tarjima qilinadi. Dastlab, uning egalari Hindiston hukmdorlari bo'lib, bugungi kunda bu olmos Britaniya qirolik oilasining qimmatbaho tojining bir qismiga aylangan. Bu olmos ilk marta XII asr yilnomalarida qayd etilgan, keyin esa 1526-yilda u buyuk mo'g'ullar xazinalarida qayd etilgan. Olmos o'zining hozirgi nomini 1739-yilda Hindistonning bo'lajak hukmdori fors shohi Nodir qo'lga tushganidan keyin oldi. Kohinor 1849-yilda Sharqiy Hindiston kompaniyasining mulkiga aylanishidan oldin, Panjobda ham, Afg'onistonda ham bo'lgan. Keyin olmos buyuk Britaniya qirolichasi Viktoriyaga sovg'a qilingan [8].

"Yorug'lik tog'i"ga Bobur "Tamomi olamning ikki yarim kunlik sarfiga barobar" perifrasisini ishlatgan bo'lsa, Boburiylar bu olmosni "Boburiylar olmosi" deb atashgan, o'z davrida Nodirshoh Ko'hinurni "Agar bir odam beshta tosh olib, birini sharqqa, birini g'arbga, birini shimolga, birini janubga va beshinchisini osmonga otib, toshlar yetgan manzil oralig'ini oltin, marvaridlar bilan to'ldirsa, ko'hinur qiymatiga teng boylik bo'ladi" deya ta'riflab mubolag'alashtirgan. Ko'rinib turibdiki, olmos qadrlangani uchun qayta-qayta badiiy nomlanavergan.

Yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdiki, atoqli otlar tabiat va jamiyatda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga tezda munosabat bildiradi, shu sababli atoqli otlar matnlar, tarixiy va arxeologik joylarning xronologizatori bo'lib xizmat qilishi mumkin. Atoqli otlar tilning o'zlari yaratilgan davrdagi qadimgi holatini saqlab qoladilar va faqat lingvistik usullar bilan olinishi mumkin bo'lgan til doirasidagi va tildan tashqari ma'lumotlarni o'z ichiga oladilar. Xrematonimlar tarixiy dalillarni qo'llash orqali atoqli otlarni tahlil qiladi va bu dalillardan tadqiqot uchun qimmatli ma'lumot manbayi sifatida foydalanadi. Umumiy olganda, xrematonimlar guruhiga mansub qimmatbaho tosh va ma'dan nomlari, atamalarda mavjud semantik mu-nosabatlar, uni kashf etgan kishilar nomi bilan atalishi, turli xossalarga ko'ra nomlanishlari, grammatik tarkibini qardosh bo'lmagan tillar kesimida tadqiq etish o'zining yechimini kutayotgan hamda sohalararo fan rivoji uchun xizmat qiladigan dolzarb vazifalardan biri sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бондалетов В.Д. Русская ономастика. Учебное пособие для студентов пед. ин-тов, М., "Просвещение", 1983, с. 224.
2. Гарвалик М. К вопросу о современной ономастической терминологии. "Вопросы ономастики", № 4, 2007.

3. Yoʻldoshev B. “Oʻzbek onomastikasi masalalari” tanlanma fanidan uslubiy qoʻllanma. Samarqand, 2011, 12-bet.
4. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. М., “Наука”, 1988, с. 196.
5. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Отв. ред. А.А.Реформатский. Изд. 3-е, испр. М., Книжный дом «Либроком», 2009, с. 368.
6. Хоффман Э. Имена политических событий и их онимизация в средствах массовой информации (электронный ресурс). “Вопросы ономастики”, № 5, 2008.
7. Xusanova M.N. Sodda dignitonim va ularning izohli tahlili. “Soʻz sanʼati” xalqaro jurnali, 4-jild, 4-son, T., 2021, 300-bet.
8. <https://sunlight.net/wiki/chem-izvesten-kamen-kohinor.html>
9. <https://einfolib.uz/index.php/2020/09/30/berunij-asarlarining-bibliografik-talqini/>

**Sarimsokov Sirojiddin Shoyzoqovich (Samarqand davlat
Chet tillar instituti katta oʻqituvchisi; sarimsokovsirojiddin@gmail.com)**

PUBLITSISTIK MATNDA ASPEKTUAL HODISALARNING PRAGMATIK VAZIFALARI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada matn tarkibida aspektual semantik voqea-hodisalar ketma-ketligini vaqtga, zamonga nisbatan bir butun voqelikni bogʻlagan holda oʻrganiladi. Shu bois soʻzlovchilarning maqsadli xatti-harakatlari soʻzlovchi va tinglovchilar tomonidan almashtirilgani aniq yoki yashirin maʼlumotlarning barchasi lingvistik shakllarga ega boʻlib, ulardan foydalanish usullarini tahlil qilish uchun juda muhimdir. Bu matndagi feʼllarni aspektual semantikasini oʻrganishda muloqotning oʻzaro taʼsiri taʼmoyillarini, soʻzlashuv va anʼanaviy imo-ishora qoidalarini, turli xil soʻzlar bilan ifodalangan nuqtayi nazarni va boshqalarni hisobga olishni talab qiladi.*

***Аннотация.** В данной статье изучается аспектуально-смысловая последовательность событий в тексте, связывающая всю действительность по отношению ко времени. Таким образом, явная или неявная информация о том, что говорящий и слушатели обмениваются предполагаемыми действиями говорящих, имеет языковые формы и очень важна для анализа способов их использования. При изучении аспектуальной семантики глаголов в тексте необходимо учитывать принципы коммуникативного взаимодействия, правила речи и традиционных жестов, точку зрения, выражаемую разными словами и другие.*

***Annotation.** This article studies the aspectual semantic sequence of events in the text, linking the entire reality in relation to time. Thus, explicit or implicit information that the speaker and listeners are exchanging the expected actions of the speakers has linguistic forms and is very important for the analysis of the ways of their use. When studying the aspectual semantics of verbs in a text, it is necessary to take into account the principles of communicative interaction, the rules of speech and traditional gestures, the point of view expressed by different words, and others.*

***Kalit soʻzlar:** aspektualizator, lingvistik birliklar, matn, presuppozitsiya, pragmatik tahlil.*

***Ключевые слова:** аспектуализатор, языковые единицы, текст, presupпозиция, прагматический анализ.*

***Key words:** aspectualizer, linguistic units, presupposition, text, pragmatic analysis.*

Matnda gapping tashqi tuzilishi tahlili doirasida qator qurilmalarning sintaktik va grammatik tarkiblanishi muhim omil sifatida qaraladi. Matndagi alohida birliklar tahliliga pragmatik yondashuv har qanday lingvistik birliklarni vazifaviy oʻrni, mazmunan qoʻllanilishi, uning maqsadiga koʻra lingvistik birliklarning muloqot matnidagi faollashuvini tushuntirishga qaratiladi. Turli xil jumlar, matnlar nutqning shaxslararo munosabatlarini taʼminlovchi vositalar sirasiga kiradi. Ushbu jumla va matn tushunchasi turli xil tilshunoslar tomonidan turlicha talqin etib kelingan. Ularning baʼzilari mantiqiy yondashuvni afzal koʻrishsa, boshqalari struktur jihatdan baholashadi. Shuning uchun tilni tahlil qilishda muntazam qoʻllaniladigan tahlil usullaridan foydalanishning samarali tomonlari isbotlangan. Ushbu usullar sirasiga predikatlarni semantik ifodalanish variantlarini aniqlash, ular orasidagi nozik tafovutlarni ajratish juda samarali natijalar berishi isbotlangan. Bunda matnlarda ifodalanadigan voqeliklarning aspektual semantikasini farqlash, ushbu semantik farqlarni taʼminlovchi birliklarni ajratish, ularning matn mazmuni bogʻliqligini taʼminlovchi jihatlarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Gap shundaki, maʼlum lingvistik birliklar ifodalanadigan toʻliq maʼnoga koʻmakchi vazifasini bajararsa, boshqalari matn uzviyligini taʼminlovchi vositalar sifatida ishtirok etadi, baʼzilari esa presuppozitsiya vazifasini bajaradi. Ayrim lisoniy unsurlar, yaʼni, aspektual maʼnoni taʼminlovchi birliklar alohida tahlilga tortilish muhimligini koʻrsatadi. Bu esa qoʻllaniladigan har bir soʻz predikat semantikasiga, matn